

VÁRKONYI ALMA

„Én ilyenek látom, nekem ilyenek mutatkozott”

FRIED ISTVÁN: AZ EURÓPAI ROMANTIKA SZLOVÉN POÉTÁJA. FRANCE PREŠEREN PÁLYAKÉPE – MAGYAR IRODALMI ASPEKTUSBÓL



**Lucidus Kiadó
Budapest, 2018
228 oldal, 3800 Ft**

”

Prešernoslovje. Magyarul a Prešeren-kutatás szókapcsolat adja vissza leginkább e szlovén kifejezés jelentését, de a szlovén elnevezés valójában egy árnyalattal többet rejt. A prešernoslovje („Prešeren-tan”, „Prešeren-tudomány”) önálló tudományág a szlovén irodalomtörténet keretein belül. Valóban France Prešeren életének és munkásságának kutatását jelenti, ám önálló elnevezés, önálló tudományág csak a legnagyobbakat illeti meg (vö. cankarjeslovje). E tudomány művelője pedig a prešernoslovec. Ha kölcsönvesszük a szlovén terminológiát, Fried István vérbeli prešernoslovec, olyan Prešeren-kutató, aki nemcsak Prešeren életútjának, pályaképének, költészetének, hatásának, érdemeinek ismerője, de a költőhöz igen személyes, bensőséges kapcsolat is fűzi. Ahogy nemrég megjelent Prešeren-monográfiája zárszavában megjegyzi: Prešerennel közös története nem kevesebb mint 45 évre tekint vissza. Ekkor találkozott először France Prešeren *Krst pri Savici* (Keresztelés a Szavicán) című verses elbeszélésének német fordításával, és az alkotás azonnal magával ragadta. Egy évtizedeken átívelő mélyreható kutatómunka kiindulópontja ez, amelynek letisztult szintézise, de minden bizonnyal nem végpontja *Az európai romantika szlovén poétája* című monográfia. Fried István tollából számos tanulmány, összehasonlító elemzés látott napvilágot a témában, kezdetben a XIX. század húszas éveitől kibontakozó magyar romantika felől közelítve kutatta Prešeren költészetét (vö. Prešeren–Vörösmarty párhuzam), később átemelve azt egy tágabb, kelet-közép-európai regionális kontextusba (Prešeren, Mácha, Mickiewicz, Vörösmarty) gondolta újra korábbi megállapításait. Ebben a folyamatban nyit új perspektívát Fried István kötete, mindenekelőtt a magyar elemző aspektusának hangsúlyos belépésével. Ezzel a szerző arra a kér-



désre keresi a választ, vajon hozzátehető-e a magyar romantika kutatásához „egy vele rokonítható, eltérései ellenére [is] egy típusba sorolható” költői pálya vizsgálata. Fried István válasza pozitív: „a magyar romantika olyan vonásaira is fény deríthető, amelyek France Prešeren életművének elemzése nélkül továbbra is homályban maradnának”. A magyar elemző aspektusának beléptetése melletti legfontosabb érv talán az objektivitás, az elfogulatlanság, amellyel egy Prešerenhez hasonló státuszú költőt szemlélhet a „kívülálló” kutató. Fried szerint a nemzet költője státusz „mentesíti a költőt az elemző kritikától, [...] Pantheonba emeli”, és „szoborszerűvé alakítja a költőszemélyiséget”. A más kontextusból érkező kutató viszont „egy eltérő értelmezési stratégiát kínál fel, [...] amely lehetővé teszi a nemzeti irodalmi előítéletektől jórészt mentes bemutatást”.

Fried István a magyar elemző aspektusából nyolc tematikusan bontott, közel azonos terjedelmű fejezetben tárja az olvasó elé a szlovén nemzeti költő, France Prešeren pályaképét. Az első fejezet (France Prešeren – magyar aspektusból) felvázolja a szerző téziseit a kutatás módszertanát illetően, megjelöli a prešereni életmű elemzése szempontjából fontos regionális és világirodalmi relációkat, párhuzamokat. Röviden összefoglalja Prešeren „magyar utóéletét”, recepcióját a feltételezett első említéstől (1877, Wohl Janka és Stefánia *Beszélyek és tárczák* című kötetében) Prešeren válogatott verseinek 1975-ös magyar kiadásáig.

A második fejezet (Romantika, irodalomteremtés, műfaj történet) részletesen mutatja be mindazokat a tényezőket, körülményeket, amelyek a költő Prešerent pozicionálták a kortárs szlovén nyelvi, irodalmi és társadalmi közegben. Kiemelt szerep jut a fejezetben a nyelvi tényező, a német–szlovén kétnyelvűség tárgyalásának (német nyelv mint a városi szlovén társadalom lingua francája, Prešeren kétnyelvűsége és kétnyelvűségének tudatos felhasználása a szlovén nyelv felemelésének érdekében, harca az eltérő nyelvszemléletet képviselő bécsi cenzorral, a szlovén Jernej Kopitarral, a szlovén nyelvű sajtótermékek hiánya és az érvényesülés ebből fakadó nehézségei stb.). Részben a nyelvi hiányosságokból eredeztethető a korai XIX. századi szlovén irodalom meglehetősen differenciátlansága. Prešeren irodalomteremtő tevékenységével nem kisebb feladatra vállalkozott, mint a „szlovén irodalom teljes műfaji rendszerének megkonstruálása”. Küldetéséhez a poétikai, esztétikatörténeti háttérrel a Schlegel fivérek írásai biztosították, a személyi háttérrel, inspirációt, baráti és támogató közeget pedig a Matija Čop – Andrej Smole – Emil Korytko hármas.

A monográfia harmadik fejezete (Egy költészet megalapozása) Prešeren költői indulásának körülményeit veszi górcső alá. A szerző kiemeli, hogy az európai romantikáktól eltérően a szlovén irodalomban nem beszélhetünk olyan fajsúlyos klasszicista irodalomról, amely a romantikus áttörést sürgette volna. Prešeren indulása előtt nem támaszkodhatott „széleskörű hazai előzményekre, hagyományokra”, de a korabeli szlovén társadalom részéről sem mutatkozott átfogó igény egy „differenciált irodalomra alapozódó (irodalmi) kultúrára”, ezért meglehetősen nehéz Prešeren fellépését szembevetni az európai romantikákkal. Prešeren költészetének megalapozását három korai alkotás (*Dekletom – An die Mädchen; Povodni mož; Slovo od mladosti*) elemzése szemlélteti.

Fried István önálló fejezetet szentel Prešeren német nyelvű költészetének (France Prešeren német (nyelvű) versei), amelyben a korábban már érintett kétnyelvűség, kétnyelvű költészet témáját gondolja tovább.

Az ötödik fejezet (Szlovén szonett – európai szonett) igen fontos területet érint Prešeren irodalomteremtő tevékenységét illetően. A fejezet a petrarkista Prešerent mutatja be, a szo-

nettforma mesterét és meghonosítóját a szlovén irodalomban. Fried a szlovén irodalom világirodalmi szintre emelkedését olyan kiemelkedő alkotásokkal szemlélteti az 1830-as évek szonett-terméséből, mint az *O Vrba, srečna ...*, a *Soneti nesreče* ciklus, valamint a virtuozitással jellemezhető *Sonetni venec*, amelyet joggal nevez a szlovén, de általában a kelet-közép-európai irodalom csúcsteljesítményének.

A fő (?) mű címet viselő hatodik fejezet a *Krst pri Savici* című verses elbeszélés példáján tematizálja a verses elbeszélés és az eposz kérdéskörét (a hegeli elméleti háttértől Tasso és Camões eposzain mint előszövegeken át a byroni metrical romance hatástörténetéig). A *Krst pri Savici* az első verses elbeszélés a szlovén műköltészet történetében. Különlegességét azonban nemcsak ez adja. Amint Fried István elemzéséből kiderül, a mű mindhárom műnemet felvonultatja: az ajánló szonett, valamint a Keresztelés bizonyos szakaszainak erőteljes lirizáltsága a lírát, a Bevezetés elbeszélő hangneme az epikát, míg a Keresztelés párbeszédesei a drámát képviselik.

A hetedik fejezet (Ars poeticák mint költészet-konstrukciók) olyan, a szlovén irodalomban korábban ismeretlen, szokatlan versformák említésével teszi teljessé Prešeren irodalomteremtő tevékenységének bemutatását, mint a gázel és a glossza. A már-már egzotikusnak mondható arab, ill. spanyol eredetű alakzatok átvétele, meghonosítása mérföldkő a szlovén líra európaizálódásának útján, hiszen Prešeren lírája ezzel bebizonyítja, hogy „nincs az az összetett, formai virtuozitást igénylő versnem, amely ne tudna létrejönni szlovén nyelven, régiek és újak versenytársává lépve elő”.

A Kiteljesedés vagy kompromisszum című utolsó fejezet France Prešeren utolsó évtizedét vizsgálja. Talán ebben a fejezetben kerülünk a legközelebb a költő személyéhez. Fried sorra veszi a költői pálya „balsorsos epizódjait” (értő közösség hiánya, provincializmus, magánélet szerencsétlen alakulása, közeli barátok – Čop, Korytko, majd Smole – halála és a szerettei elvesztése felett érzett gyász bénító, de költészeti nézőpontból mégis teremtő ereje), majd az utolsó évek lírai terméséből válogatva, a balsorsos epizódok mintegy ellenpólusaként a szlovén nemzeti himnuszá lett költemény, a pozitív kicsengésű *Zdravljica* bemutatásával zárja a Prešeren-pályakép elemzését.

Kötetének zárszavában Fried István kiemeli: monográfiája hangsúlyozottan személyes Prešeren-kép. „Én ilyennek látom, nekem ilyennek mutatkozott.” A személyesség mellett azonban ízig-vérig tudományos mű hatalmas és szerteágazó (elméleti, irodalomtörténeti, komparatistikai) háttéranyaggal, regionális és világirodalmi párhuzamokkal, lábjegyzetekben a vonatkozó, kapcsolódó és kiegészítő szakirodalmi hivatkozásokkal. Fried István Prešeren-monográfiája egyedülállóan mondható a magyarországi szlovenisztika területén, hiszen a magyar–szlovén irodalmi kapcsolatokat tárgyaló számos tanulmánykötet ellenére szlovén alkotóról készült monográfia magyar nyelven korábban nem látott napvilágot. Fried István monográfiája letisztult, átfogó, részletes tudományos mű, amelyet a kutató tárgya iránti töretlen lelkesedése és személyessége tesz különlegessé.